

Lý Lạc Long

Mộng và Thực

Có lẽ, bạn cũng như tôi, đã có những lúc băn khoăn tự hỏi: Cuộc đời có phải là một giấc mơ, một cuộc chơi, một cuộc tìm kiếm và đuổi bắt chân lý, cái đẹp, sự toàn hảo... của cuộc sống và đâu là ranh giới giữa mộng và thực?

Ngược dòng thời gian, nhìn vào nền văn học Đông phương chúng ta thấy có rất nhiều kiệt tác phẩm nói về "mộng". Một số tác phẩm điển hình như: Hồng Lâu Mộng của Trung Hoa, Mộng Phù Kiêu (truyện Genji) của Nhật Bản, The Yoga Vasistha (hơn 50 truyện về mộng) của Ấn Độ, Truyện Kiều của Việt Nam v.v... Mộng, hình như đã là một cuộc chơi lớn nhất của con người từ ngàn xưa. Hầu hết chúng ta, ai chắc cũng có dịp nghe câu chuyện hay đọc bài thơ ngụ ngôn "Giấc mơ hóa bướm" của Trang Tử, một nhà hiền triết Trung Hoa, sinh khoảng 369 năm trước Công nguyên. Nam hoa Kinh, một kiệt tác của Trang Tử, tác phẩm này đã đặt Trang Tử vào ngôi vị đệ nhất tài tử trong văn học sử của Trung Hoa. Bước vào Nam Hoa Kinh là chúng ta sẽ nghe Trang Tử nói về mộng. Như cánh bướm, chim bằng, cái bóng, ốc sên... Dưới đây là bài thơ ngụ ngôn "Hồ Điệp Mộng" lừng danh của ông.

Tích giả, Trang Chu mộng vi hồ điệp,

Hủ hủ nhiên hồ điệp dã.

Tự dụ thích chí dư!

Bất tri Chu dã.

Nga nhiên giác, tắc cù cù nhiên Chu đã.

Bất tri Chu chi mộng vi hồ điệp dư?

Hồ điệp chi mộng vi Chu dư?

Chu dữ hồ điệp tắc tất hữu phân hĩ.

Thử chi vị vật hóa.

[Trang Tử, Tề Vật Luận]

Xin tạm dịch:

Có một lần Trang Chu mơ hoá bướm

Lượn bay như cánh bướm

Rất là thích thú!

Chẳng biết bướm là Chu

Chợt tỉnh dậy thấy Chu lại là Chu

Không biết trong mơ Chu biến thành bướm?

Hay trong mơ bướm biến thành Chu?

Nhưng giữa Chu và bướm phải có sự khác biệt.

Đây gọi là sự chuyển hóa giữa vạn vật

Đọc kỹ bài thơ ngụ ngôn "Hồ điệp mộng" của Trang Tử thì sẽ thấy có đến hai giấc mộng trong đó: "Trang Chu - Hồ Điệp - Trang Chu" và "Hồ Điệp - Trang Chu - Hồ Điệp". Trang Tử khi tỉnh mộng vẫn không biết là trong mơ Chu hoá bướm hay bướm hóa Chu. Như một cánh bướm bay lượn giữa mơ và thực, Trang Tử tự cười ông, một nụ cười thâm thúy của thánh nhân. Nếu đem chuyện chiêm bao hóa bướm ra luận bàn thì ý nghĩa có lẽ tùy theo người đọc và đa diện... Nhưng có lẽ mọi người đều đồng ý là vấn đề hư thực đã được Trang Tử diễn tả một cách tài tình, thi vị và tuyệt hảo. Nếu bảo là "mộng" thì cảnh nào không phải là mộng? Và nếu bảo là "thực" thì cảnh nào không phải là thực? Nhiều người đã nói chương Tề Vật Luận tinh thâm và diệu kỳ nhất trong Nam Hoa Kinh và có lẽ kỳ diệu nhất của chương là đoạn: Trang Chu mộng Hồ Điệp hay Hồ Điệp mộng Trang Chu? Sau gần 23 thế kỷ, Jorge Luis Borges sinh năm 1899, ở Á Căn Đình (Argentina), cũng với bút pháp kỳ ảo lại viết về mộng. Bước vào Ficciones

là theo Borges dẫn mình vào mê cung của mộng. Đó là phế tích vòng tròn, phương hoàng, tháp Babel, hiệp sĩ Quixote... Và tác phẩm Ficciones (Hư Ảo) đã đưa Borges lên ngôi vị tiên tri trong văn học của Châu Mỹ Latin. Truyện The Circular Ruins (Phế tích vòng tròn) của cuốn Ficciones là tiêu biểu, biểu hiện chất liệu "mộng ảo" của Borges.

Chuyện tóm tắt như sau:

"Có một phế tích vòng tròn, ngày xưa vốn là một ngôi đền bị lửa hủy hoại, chôn lấp trong rừng hoang. Một người phù thủy già đến từ phương Nam và "ông biết rằng bốn phận cấp thiết của ông là mộng". Ông muốn mơ ra một đứa con trai. Hằng đêm ông mơ và từ từ sáng tạo nên đứa con trai trưởng thành từ chất liệu mộng ảo. Cuối cùng đứa con trai cũng thành hình. Ông hôn nó lần đầu và bảo nó đi đến một ngôi đền khác cách nhiều dặm đường rừng. Sợ đứa con trai biết rằng nó chỉ là ảo ảnh, ông đã hủy đi ký ức về việc thành người của nó. Đứa con trai đi đến ngôi đền ở hướng Bắc, chẳng bao lâu được biết đến như là một người có phép lạ, đi vào lửa mà không cháy. Tin tức này làm cho ông, người phù thủy già lo âu. Vì chỉ có Lửa là kẻ độc nhất biết ảo ảnh. Lửa không thể thiêu cháy được ảo ảnh. Đứa con trai sẽ ra sao nếu như nó biết được mình chẳng qua chỉ là mảnh vụn phóng chiếu từ giấc mơ của người khác. Sau đó, một trận hạn hán dài đã gây nên cháy rừng và lửa tấn công nốt vào phế tích vòng tròn. Người phù thủy già định chạy xuống nước tránh lửa. Nhưng rồi ông quyết định chấp nhận cái chết, đi thẳng vào lửa. Nhưng lửa cũng không thiêu cháy da thịt ông mà lại nhẹ nhàng mơn trớn? Với cảm giác lắng dịu yên bình, lẫn lộn với cảm giác xấu hổ, nhục nhã và cả cảm giác kinh hoàng, người phù thủy già hiểu rằng ông cũng chỉ là ảo ảnh của Ai đó đã mơ ra."

Sự khác nhau giữa hai câu chuyện là Borges viết: "Ông hiểu rằng ông cũng chỉ là một ảo ảnh". Vị trí của người phù thủy già, của đứa con trai là vị trí của cái "ảo", của giấc mơ. Trong khi đó thì Trang Tử viết: "bất tri" (không biết Trang Chu mộng Hồ Điệp hay Hồ Điệp mộng Trang Chu). Và vị trí của Trang Chu hay con bướm không hẳn là ảo ảnh cũng không hẳn là hiện

thực mà là bay lượn như cánh bướm ẩn hiện giữa vùng thực ảo. Ông "đùa" với cả giấc mơ và hiện thực. Như vậy thì vị trí của Trang Tử là một "vị trí của không vị trí" (a position no position) và ông vượt qua vị trí của những người khác bằng sự tiêu dao nhàn tản giữa họ như Kuang-ming Wu đã viết trong "The Butterfly as Companion".

Nhà đại văn hào của nước Anh, Shakespeare, cũng đã nêu lên bản chất mộng ảo của sự vật trong vở The Tempest (Bão Tố)

"We are such stuff
As dreams are made on,
And our little life
Is rounded with a sleep"

Tạm dịch:

Ta cũng như giấc mộng
Cùng chất liệu dệt thành
Và đời người nhỏ bé

Gom tròn: Giấc chiêm bao

Một câu chuyện thú vị khác trong chương Tề Vật Luận của Nam Hoa Kinh như sau:

"Cái bóng của cái bóng hỏi cái bóng:

- Lúc nãy anh đi, bây giờ anh ngừng. Lúc nãy anh ngồi, bây giờ anh đứng. Tại sao anh không có thái độ độc lập vậy?

Cái bóng đáp:

- Tôi sở dĩ như vậy là vì tùy thuộc một cái gì. Cái gì đó lại tùy thuộc một cái gì khác. Tôi tùy thuộc một cái gì thì cũng như con rắn tùy thuộc vảy của nó, con ve tùy thuộc cánh của nó. Làm sao tôi hiểu được cái gì làm cho tôi lúc thì thế này, lúc thì thế khác" (Trang Tử, Nguyễn Hiến Lê dịch, NXB Văn hóa, 1994.)

Cái bóng của cái bóng, cái bóng này tùy thuộc vào cái bóng kia, một vật thể có bao nhiêu cái bóng? Một người có bao nhiêu cái bóng? Và Trang Tử và cánh bướm ...? Thế giới là trò chơi của "tương dữ" (hsiang yu) và

"tương đãi" (hisiang tai), một trò chơi giữa mộng và thực. "Trung Quốc của Trang Chu, Châu Mỹ của Borges chỉ là những cái tên khác nhau được xây dựng bằng ngôn từ, bằng giấc mộng. Và khi chúng ta đi vào đấy, chúng ta lại bắt gặp mình. Octavio Paz nhận định về cái thế giới ma ảo của Borges như sau:

"Hầu như toàn bộ tác phẩm của Borges... giả định sự không hiện sinh của châu Mỹ. Cái thành phố Buenos Aires của Borges không hiện thực như những thành Ninive của ông. Những thành phố ấy chỉ là ẩn dụ, là những giấc mộng. Là những tam đoạn thức. Ai nói ra cái ẩn dụ ấy? Giấc mơ khác vốn được gọi là Borges. Thế còn giấc mơ kia? Giấc mơ khác đấy! Từ trong ngọn nguồn, ai đó mơ; nếu người đó tỉnh dậy thì thực tại được mơ thấy kia sẽ tiêu tan ngay. Dưới bản án tử hình, chúng ta bị phán quyết phải mơ thấy một Buenos Aires vốn là nơi Borges mơ..." Cũng giống như vậy, chúng ta mơ thấy cánh bướm mà Trang Chu mơ. Trang Chu đi vào trong mộng, hóa bướm. Đó là giấc mơ, khoảnh khắc của riêng ông nhưng có lẽ đó cũng là vùng mộng ảo của chúng ta.

Dường như tôi đã tìm ra câu trả lời cho tôi trong giấc mơ hóa bướm của Trang Tử.

Em là hồ điệp

Ta giấc chiêm bao

Trong hồn Trang Tử

Chúc tất cả chúng ta - bạn và tôi, một cuối tuần như ý trong vùng mộng ảo cũng như trong hiện thực!

LÝ LẠC LONG

(TTL/TCT/MAI/05)